

**Mario Speziacasa nápolyi hadiépítész és hajóskapitány
Magyarországon.**

A *Speziacasa* nevet tulajdonképen I. A. Maggiorotti¹ dobta a tudományos köztudatba, aki szerint eredeti formája „Spesso die Casso” volna, s mint ilyen az udinei tartomány „Erto e Casso” községének „Spessi” nevű frakciójára vonatkoznék, amelyből a *Spazio* építész-család is származhatott.

Ujabban Pataki Vidor² kutatásai nyomán szépszámú adat került napvilágra a *Spazio*-család néhány tagjának, s egy *Giovanni de Maria Speziacasa* mesternek a magyar várépítészet terén betöltött szerepéről, sőt az eredmények megerősíteni látszottak Maggiorotti álláspontját, melyet a győri várról és építészeiről írt monografiánkban³ újra leszőgeztünk.

Már megjelent volt ez a monografia, midőn Istvánfi Miklós művében⁴ ismételten szemem elé került a *Speziacasa* név, s ezúttal olyan vonatkozásban, mely szükségessé teszi előbbi álláspontunknak revízióját, annál is inkább, mivel ez a vizsgálat új adatokkal gyarapítja ismereteinket. Ezért sietünk előrebocsátani, hogy Istvánfi idevonatkozó közléseit részben alátámasztják a korábbi Paolo Giovio⁵ feljegyzései, miért is kétségtelennek tartjuk hitelét.

Istvánfi és Giovio egybehangzó állítása szerint a szóban levő *Speziacasa* (J: *Speciacasius*; G: *Spicecasius*, *Spisecasio*)

a) névszerint Mario (J: *Marius*; G: *Marius*, *Mario*),

b) származásra nápolyi (J: *Neapolitanus*; G: e *Napoli*, da *Napoli*),

c) állásánál fogva hadiépítész (G: *militaris architectus*, *architetto di guerra*; J; v. ö. p. 232.), továbbá

d) hajóskapitány (J: *praefectus classis*; G: *qui classi praeerat*),

Mario *Speziacasa*, mint hadiépítész és hajóskapitány 1541-ben Pest, illetőleg Buda védelmében szerzett magának jeles érdemeket, melyeket tudtommal ezideig nem regisztrált a modern hadtörténelmi iroda-

¹ *Gli architetti militari italiani in Ungheria* stb. Appendice Storica della „Rivista d'Artiglieria e Genio”, 1930 évf. 1179. l.

² A XVI. századi várépítés Magyarországon. Különlenyomat a Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyvéből, 1931 évf. 8–9. l.

³ F. Banfi — L. A. Maggiorotti, *La fortezza di Giavarino in Ungheria ed i suoi architetti militari italiani*. Roma, 1932. 93. l.

⁴ *Nicolai Istvánfi Pannonii Historiarum libri*. Coloniae Agrippinae 1622. pagg. 223, 229, 231, 234, 237.

⁵ *Pauli Jovii Novocomensis, Historiarum sui temporis* tom. II. Lutetiae, 1559. pagg. 246, 252. — U. ö. *Delle Istorie del suo tempo, tradotte da M. Lodovico Domenichi*, Seconda parte. Venezia, 1608. pagg. 561, 575.

lom. Nem így a hivatkozott források, melyek szerint Zápolyai János halála után Ferdinánd király Fels Lénárd tábornokot küldi a Zápolyai-párti Magyarország elfoglalására, aki még 1540-ben egymás után veszi birtokába Visegrádot, Vácot és Pestet. Ezen expedícióban vesz részt a nápolyi hadiépítész, ezúttal, mint a dunai naszádok kapitánya; sői midőn a tábornok Székesfehérvár elfoglalása után visszatér Bécsbe, Speziacasát Pesten hagyja, hogy a város erődítéséről gondoskodják.⁶ Fels előrelátása csakhamar helyénvalónak bizonyult, mert 1541 tavaszán Zápolyai János özvegye visszafoglalja Vácot, s Budáról ágyúkkal és lőszerrel jól ellátott török sereget küld Pest visszavételére. A várost ó-dívatú, az északi, keleti és déli oldalon tornyokkal (balluard) kiképzett, u. n. Semiramis-falak („moenia Semiramidis“) övezték, melyeket Speziacasa már előzőleg védhető állapotba helyezett, sőt kísérletet tett átalakításukra a modern rendszer szerint. Istvánfi úgy tudja, hogy több bástyát (*munitiones et aggeres*) is épített volna „olasz mód“-ra,⁷ viszont Gioivo csak egyről beszél, melyet a nápolyi mester fából és agyagból építve négyszögűre formált, de ugyan-csak az olasz rendszer szerint úgy, hogy alkalmas volt ágyú ütegek felvételére.⁸ Hihetőleg Speziacasa építkezésének nyomai konstatalhatók Pestnek azokon a későbbi térképein, melyek a város északi oldalán két, illetőleg három olasz-típusú bástyát szemléltetnek.⁹ Az ily módon megerősített városfalakon csakugyan megtörtött a törökök heves ostroma, akik megszágyenyülve vonultak el Pest alól.

Pest erődítése és védelme miatt Speziacasa nem vehetett részt Roggendorf Vilmos expedíciójában, mikor ez 1541-ben Budát ostromolta, úgy hogy helyét ezúttal *Hierononym Jaderensis* töltötte be, aki e vállalatnál egyébként életét is vesztette.¹⁰ Ekkor azonban újra a nápolyi építész állították a vízi haderő élére, s mint ilyen visszafoglalta Csepel^{10a} szigetét, ahonnan a Buda felmentésére érkező török sereg

⁶ Istvánfi id. mű, 229: „Ea (t. i. Visegrád) capta et praesidio munita Felsius cum exercitu progressus est facto in ulteriori ripa itinere, Vaciamque ab hostibus desertam facili negotio coepit: et deinde classis, cui Marius Speziacasius Napolitanus praerat, versus Pestum cursum direxit“ — U. ott, p. 231: „Antequam rediret Pestum recentibus munitioibus et praesidio firmatum Ottoni Fotisco et Mario Speziacasio classis praefecto tuendum comisit.“

⁷ Id. mű, p. 232: „Marius etiam Speziacasius, praefectus classis, more Italico, erectis intra urbem munitioibus et aggeribus, hostium conatus eludebat atque evertibat.“

⁸ Id. mű, t. II. p. 246: „Erat in oppido Marius Speziacasius et Napoli militaris architectus: is adversus hostium castra, more Italico, quadratum aggerem multa conceptum materia ad instar latissime turris erexerat, in summitateque tormenta collocarat...“ Érdekes e bástya meghatározása Gioivo id. olasz kiadásában, II. k. 561. l.: „un bastion quadro accerchiate di molto legname a guisa d'una larghissima torre.“

⁹ Lásd Buda és Pestnek a Szegedi Somogyi-könyvtárban „G. e. 1471“ jelzetű térképét, mely Gio. Giacomo de Rossi, *Teatro della guerra contro il turco* (Roma, 1687) c. művéből való.

¹⁰ Istvánfi, id. mű, p. 234: „Quo in adverso conatu, Hieronymus Jaderensis... quique in locum Marii Speziacassii Pesti pro tutela urbis relicti in praefectura classis successerat, aliquot vulnera suscepit, ex quibus paucis post diebus interit.“

^{10a} Vagy talán a Margitszigetet.

kiüzte Roggendorf katonáit.¹¹ A török segítség külföldben megpecsételte az expedíció sorsát, melynél maga Roggendorf halálosan megsebesült, serege pedig kudarcra vonult vissza Bécsbe. Viszont Zápolyai özvegye kénytelen volt átengedni Budát a törököknek, akik birtokukba vették Pestet is, melynek 1542-iki ostromakor, mikor a Vitelli Alessandrótól vezényelt pápai segélycsapat visszafoglalni akarta, újra nagy szolgálatot tettek Speziacasa két évvel előbb emelt védőművei.¹²

Egyébként Speziacasa 1540/41-ben nem először és utoljára szerepel a hadtörténelemben. Egy *Zoan Maria de Neaplis*. 1532-ben a dunai naszádok kapitánya;¹³ egy Giovanni Maria de Speziacasa pedig 1549—1557-ben fejt ki hasznos tevékenységet Eger, Győr, Murány és Besztercebánya erődítése érdekében.¹⁴ A fentebb elbeszélte tények nem támasztanak nehézséget az irányban, hogy ezen neveket egy és ugyanazon személyre vonatkoztassuk. Sőt azt is hihetnők, hogy Giovanni (Zoan, Johann) a nőnemű családnév himnemű latinosításának (Speziacasa > Speciacasius, Spicacasius) analógiájára — talán Paolo Giovio elírása folytán, — lett Máriából Máriusszá. De magam sem akarom ezt a feltevést erőszakolni, mivel Speziacasa már a régi olasz köztudatban is Mario néven emlékezetes.¹⁵

Kétségtelen azonban, hogy a Speziacasa család-név nincs semmiféle összefüggésben az udinei Erto e Casso községgel, s ennek Spessi nevű kerületével, mintahogy a szóban levő építész-család sem velencés, hanem nápolyi eredetű.

És ha valótlanak bizonyulna a hit, mintha Speziacasa a prágai Belvedere építőjének Giovanni de Spazionak volna a fia, mindenesetre nagyobb dicsőségére szolgál Pest nápolyi származású erődítőjének és védelmezőjének az az érdem, melyet tulajdon fia Ferdinánd, mint veszprémi várkapitány vívott ki magának a magyar történelemben.¹⁶

Róma.

Dr. Florio Banfi.

¹¹ *Giovio*, id. mű, II. k. 252. l.: „Nam cohortante Herbestulfo castrorum magistro, ne a barbaris Cristiana signa atque tormenta rapi paterentur, Marioque simul Napolitano, qui tum classi praerat, biremes maioresque nasadas propugnatoribus plenas ad insulam appellente, tanta vi Turcis cada-vera spoliantibus, ac ut tormenta capta prolinus aveherent ad naves propellentibus incubuerunt ut trucidati compulsique in naves, ac a terra simul et a circumfusis biremibus profligati, tormenta simul ac insulam victoribus aequata clade reliquerint.” V. ö. Istvánfi, id. mű, pagg. 237—8.

¹² Az esemény részletes elbeszélését lásd *Giovio* id. műve II. k. 289—93 lapjain; 292 v.: „Nec Turcae occassioni desunt: partim e propagnaculo. quod *fenno antea* Barcocio ac Fotisco defendentibus erectum diximus partim a transverso aggere prosiliunt, et tota muri corona diffunduntur...”

¹³ R. Müller: *Wien, geräumliche Entwicklung* (Mayer, Geschichte der Stadt Wien, B. IV. Wien 1911), 311. l.

¹⁴ Pataki id. m. 9. — Banfi-Maggiorotti, id. mű, 13 és 93. ll.

¹⁵ M. Lodovico Domenichi id. mű, II. p. 561: „Era nella città Mario Spiccasio da Napoli, architetto die guerra...”; u. ott, p. 575: „Mario Napolitano, il quale era allora Capitan dell'armata...” — M. Gasparo Bugati, *Historia universale*. Venezia 1570, p. 890: „Combattono anchor Pesto, essendovi dentro al presidio dieci compagnie d'Allemani con molti valenti Capitani Ungari et con Mario Napolitano ingegnere, sollicitissimo a bastionare et a reparar per tutto.”

¹⁶ Istvánfi, id. mű, p. 237: „Marius Speziacasius Ferdinandi Speziacasi Besprimiensis Capitanei Pater, classis praefectus.”